16.9.2019 EOAK/4952/2019

Hallintovaliokunnalle

Asia: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2018 (K 11/2019 vp)

Hallintovaliokunta on kutsunut oikeusasiamiehen kuultavaksi käsiteltäessä eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusta vuodelta 2018. Saamani tiedon mukaan hallintovaliokunta on tässä yhteydessä kiinnostunut erityisesti poliisi- ja ulkomaalaisasioista.

Poliisin osalta viittaan kertomuksen poliisia koskevaan asiaryhmittäiseen jaksoon 4.3 (s. 153-165) sekä jaksossa 3.5.8 kerrottuun oikeusasiamiehen toimintaan kidutuksen vastaisena kansallisena valvontaelimenä (OPCAT) poliisin säilytystilojen osalta (s.79-85).

Ulkomaalaisasioiden osalta viittaan vastaavasti asiaryhmittäiseen jaksoon 4.9 (s. 203-208) sekä jaksossa 3.5.12 kerrottuun oikeusasiamiehen toimintaan kansallisena valvontaelimenä ulkomaalaisten säilöönottoyksiköiden osalta (s. 93-96).

Muutoin esitän tässä lausunnossani kunnioittavasti seuraavan.

Poliisiasiat

Poliisikanteluja on tullut viime vuosina seitsemisensataa, vuonna 2018 tosin vain 634. Tänä vuonna ollaan menossa tasaisella vauhdilla yli 800 poliisikanteluun.

Oikeuskanslerinvirastolle tehtiin puolestaan 350 poliisiin kohdistunutta kantelua. Suoraan poliisille tehtiin 639 kantelua, jotka käsiteltiin hallinnon sisäisesti. Poliisin tekemäksi väitetyistä rikoksista kirjattiin 871 rikosilmoitusta. Yhteensä kansalaisilta tuli siis noin 2.500 eriasteista tyytymättömyyden ilmoitusta poliisin toimintaan.

Selvästi yleisin kantelun aihe on tyytymättömyys siihen, ettei poliisi aloita esitutkintaa, tai poliisin esityksestä syyttäjä päättää esitutkinnan rajoittamisesta. Myös esitutkinnan kesto, kotietsinnät, vapaudenmenetykset ja julkisuuslakiin liittyvät kantelut ovat tavallisia.

Tarkastuksia tehtiin 19, pääpaino oli poliisivankiloiden tarkastuksissa, joita oli 12 (OPCAT). Poliisihallitukseen tehdään joka vuosi tarkastuskäynti, jossa keskustellaan muun muassa vuoden aikana tehdyistä laillisuusvalvontahavainnoista.

Poliisin ja syyttäjän harkintavaltaa on lisätty sen suhteen, mitä rikosepäilyjä tutkitaan ja näille viranomaisille on myös siirretty ratkaisuvaltaa vähäisemmissä asioissa. Tavoitteena on suunnata niukat resurssit tarkoituksenmukaisella tavalla. Tavallisen kansalaisen näkökulmasta asioilla, jotka poliisin tai syyttäjän päätöksellä jätetään kokonaan tai osittain tutkimatta tai joita ei ehditä ainakaan kohtuullisessa ajassa hoitaa, voi olla suurikin merkitys. Keskustelua onkin herättänyt se, käytetäänkö lain suomaa harkintavaltaa jo liiankin laveasti (esim. resurssisyistä). Tämä voi vaarantaa rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua ja tuottaa muutoinkin oikeusturvaongelmia sekä heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän legitimiteettiä ja luottamusta poliisiin.

Osin laillisuusvalvonnassa esiin tulevat ongelmat heijastelevat resurssien niukkuutta. Suomen poliisimäärä asukaslukuun suhteutettuna on esim. pohjoismaisesti selvästi alhaisin.

Poliisitoimintaa vaikeuttavat myös toimitilaongelmat. Useilla laitoksilla on jouduttu väistötiloihin tai muutoin ainakin väliaikaisesti epätyydyttäviin tiloihin. Asema Senaatin vuokralaisena jättää joskus vain huonoja vaihtoehtoja.

Myös poliisin tietojärjestelmähankkeet, erityisesti VITJA-hanke ja asetietojärjestelmähanke, ovat takellelleet pahasti. Lupahallinnon sähköistämisessä on sen sijaan pääosin onnistuttu varsin hyvin.

Ulkomaalaisasiat

Vuonna 2018 oikeusasiamiehelle tehtiin 142 ulkomaalaiskantelua ja niitä ratkaistiin 133. Tyypillisiä kantelun aiheita ovat tyytymättömyys viranomaisten ratkaisuihin, pitkät käsittelyajat ja hyvän hallinnon vastaisiksi koetut menettelyt.

Vuonna 2018 OA antoi Maahanmuuttovirastolle 6 huomautusta lainvastaisesta menettelystä. Viisi huomautusta liittyi perhesiteeseen perustuvan oleskelulupahakemuksen 9 kk enimmäiskäsittelyajan ylittämiseen.

Vuonna 2018 tehtiin noin 4500 turvapaikkahakemusta. Uusintahakemuksia näistä oli 2139. Uusintahakemuksen tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä on sittemmin tiukennettu. Ulkomaalaislain 102 §:n 1.6.2019 voimaan tulleen muutoksen mukaan ”Uusintahakemuksen tutkittavaksi ottaminen edellyttää, että hakemus sisältää tai asiassa muutoin ilmenee uusia seikkoja tai perusteita, jotka lisäävät merkittävästi sen todennäköisyyttä, että hakijaa tulisi pitää kansainvälistä suojelua saavana henkilönä. Tutkittavaksi ottaminen edellyttää myös, että hakija ei hänestä itsestään riippumattomista syistä ole voinut esittää näitä seikkoja tai perusteita aikaisemman hakemuksen käsittelyn tai sitä koskevan muutoksenhaun yhteydessä. Maahanmuuttovirasto voi selvittää tutkittavaksi ottamisen edellytykset pelkästään kirjallisen aineiston perusteella”. (HE:273/2018)

Heinäkuussa 2018 voimaan tulleen ulkomaalaislain 98 a §:n mukaan turvapaikkahakemus on ratkaistava 6 kuukauden määräajassa (poikkeuksellisissa tapauksissa 15 kk kuluessa). Toisaalta tämä näyttää johtaneen sellaisten vanhempien turvapaikkahakemusten, joihin ei sovelleta uutta määräaikaa, käsittelyaikojen pitkittymiseen entisestään. Uusi määräaika voi myös pidentää muiden oleskelulupahakemusten, esimerkiksi perhesidehakemusten, käsittelyaikoja.

Maaliskuussa 2019 Maahanmuuttovirastolta saadun tiedon mukaan ”Käsiteltävänä on yhteensä 855 perhesidehakemusta, joiden vireille tulosta on kulunut yli yhdeksän kuukautta.” Tilanne on laillisuusvalvonnan näkökulmasta sietämätön. Oikeusasiamiehen on jokseenkin hyödytöntä antaa kanteluiden johdosta huomautuksia yksittäisistä laissa säädetyn käsittelyajan ylityksistä, kun vastaavia muita tapauksia on satamäärin. Maahanmuuttovirasto tarvitsisi lisää voimavaroja ja mahdollisesti työtapojen uudistamista. Käsittelyaikaongelmia on myös muissa asiaryhmissä, esimerkiksi työperäisissä oleskelulupahakemuksissa.

Vuonna 2018 tarkastettiin Lahden vastaanottokeskuksen tehostetun tuen yksikkö. Yksikössä asui paljon psyykkisesti huonosti voivia turvapaikanhakijoita, jotka olivat yrittäneet vahingoittaa itseään. Tarkastuksessa pohdittiin, kuinka itsetuhoisuutta voitaisiin vähentää.

Joutsenon säilöönottoyksikön tarkastuksessa kiinnitettiin huomiota erityisesti terveydenhuollon toteutumiseen ja säilöönottoyksikön eristystilojen olosuhteisiin.

Helsingin ulkomaalaispoliisin tarkastuksella keskusteltiin ajankohtaisista poliisin ulkomaalaisasioihin liittyvistä tehtävistä, mm. maasta poistamisesta.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen